

Т.В. Колодяжна,

Харківський державний технічний університет будівництва
та архітектури,
м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У даній статті розглянуто основні теоретичні підходи щодо класифікації інтеграції підприємств, та запропоновано виділити такі найбільш важливі її ознаки: за напрямками реалізації інтеграційної стратегії в підприємстві, за відносинами між учасниками, за рівнем залученості учасників, за потенціалом, за інформаційною відкритістю процесу та за географією діяльності, що визначає відповідний тип процесу інтеграції.

In this article basic theoretical approaches are considered in relation to classification of integration of enterprises and suggested to select such its signs are most essential: after directions of realization of integration strategy in the enterprise, after the relations between participants, after the level of attraction participants, after potential, after the informative openness of process and after geography of activity, that determines the proper type of process of integration.

Сучасний світ можна уявити як систему процесів, які взаємодіють між собою і частково саморегулюються. Одним із процесів, що найбільше впливають на світову економіку, є інтеграція капіталу. Стрімке зростання конкуренції, скорочення життєвих циклів продукції, зміни потреб споживачів підштовхують підприємства до пошуку нових організаційно-управлінських структур, які забезпечували б ефективність діяльності підприємств. Таким чином, саме сучасні умови ринкових відносин зумовлюють необхідність розгляду процесів інтеграції підприємств як найбільш дієвого способу підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності.

Нині багато українських підприємств опинилися у ситуації, в якій інтеграційні процеси є найбільш доцільними напрямками майбутнього розвитку. Сьогодні цими процесами охоплені майже усі значущі галузі як економіки нашої країни, так і інших країн світу.

Дослідженню теоретичних і практичних питань різних аспектів інтеграції підприємств присвячено значну кількість праць зарубіжних та вітчизняних учених, а саме: Г.Міллера, Дж.Найта, А.Весенаера, С.Крістоферсона, Р.Брейлі, С.Майерса, П.Сейнера, А.Бекенштейна, К.Чанга, М.Бредні, М.Дженсена, Ф.Еджуорта, Дж.Мадури, а також М.Кизима, А.Бурковської, П.Буряка, А.Герасименко, Ю.Параніч, Є.Ісидориної, В.Уманцева, О.Білоруса, В.Геєця, А.Кредісова, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, С.Мочерного,

О.Мозкового та інших.

Проте низка питань щодо інтеграційних процесів потребує додаткових досліджень. Так, досі не існує єдиної точки зору на сутність основних понять інтеграції підприємств та їх класифікацію, що доводить актуальність проведеного дослідження.

Мета статті – розгляд та аналіз головних теоретичних та практичних положень класифікації інтеграції підприємств у сучасних умовах, враховуючи цілі класифікації.

Основний матеріал. У вітчизняній науковій літературі представлено безліч різноманітних визначень поняття "інтеграція". Термін "інтеграція" охоплює низку різноманітних економічних явищ і процесів зближення, пристосування, а в разі можливості - й об'єднання підприємств у єдині структури з метою підвищення економічної ефективності господарської діяльності. Тому інтеграційні процеси - це сукупність послідовних дій, що приводять до об'єднання підприємств у єдині структури з метою підвищення економічної ефективності господарської діяльності.

В економічній науці існують різноманітні теорії класифікації інтеграції підприємств. Виділяють види (за метою інтегрування або за складом учасників), напрями й організаційно-економічні форми інтеграції.

Багато дослідників, таких як Л. Лозовський, Б. Райзберг, А. Ратновський, С. Носова, А. Талахадзе та інші виділяють два види інтеграції підприємств - горизонтальну та вертикальну [3, с.30; 4, с.76-77, 91].

До горизонтальної інтеграції відносяться об'єднання підприємств, що виготовляють один і той же виріб або об'єднання тих підприємств, що здійснюють одні і ті ж стадії виробництва. А до вертикальної – об'єднання підприємств різних галузей, що пов'язані технологічним процесом виробництва готового продукту, тобто розширенням компанією-покупцем своєї діяльності або на попередні виробничі стадії, навіть до джерел сировини, або на подальші – до кінцевого споживача. У розвинутих країнах цей вид інтеграції є найбільш поширеним.

В.Яценко стверджує, що економічну інтеграцію можна поділяти на вертикальну інтеграцію та диверсифікованість [8, с.54].

В.Уманців, В.Глуценко та Ю.Параніч, крім вертикальної та горизонтальної, виділяють ще й конгломеративний вид інтеграції, який передбачає об'єднання підприємств різних галузей, не

пов'язаних між собою технологічними та коопераційними зв'язками [7, с.19]. Вони зазначають, що "створення такого виду інтеграції обумовлено, з одного боку, бажанням кожного з суб'єктів господарювання залишатися відносно незалежним, а з іншого, - використовувати можливі переваги, які передбачає така інтеграція" [2, с.13-14]. Також вони виділяють ще один вид інтеграції - сітьову інтеграцію, яку розглядають як "самостійну форму або в якості змінної форми переходу від одного до іншого різновиду інтеграції".

Як основні напрями реалізації інтеграційної стратегії в підприємстві П.Буряк виділяє: вертикальну інтеграцію, горизонтальну інтеграцію, диверсифікацію та партнерство [1, с.133].

Згідно з Цивільним кодексом України, за формами реалізації процеси інтеграції можна поділити на злиття, приєднання та створення альянсів як форми створення об'єднання.

В економічній літературі представлена така класифікаційна ознака, як відносини між учасниками інтеграції. За цією ознакою інтеграцію можна поділити на дружню та ворожу. Дружною є інтеграція, учасники якої підтримують цей процес. У свою чергу, під ворожою інтеграцією трактують вороже проведення цього процесу. Механізмів здійснення ворожої інтеграції може бути безліч. Основними ознаками ворожої інтеграції є непогодження учасників з планом цього процесу або агресивний характер його проведення.

Виходячи з цілей класифікації, можна виділити також такі важливі ознаки класифікації інтеграції підприємств: за рівнем залученості учасників, за напрямками реалізації інтеграційної стратегії в підприємстві, за відносинами між учасниками, за потенціалом, за інформаційною відкритістю процесу та за географією діяльності.

Рівень залученості учасників залежить від вибору методів і способів управління змінами, які планується здійснити для подальшого розвитку підприємства. Тому за цією ознакою можна виділити інтеграцію на основі довгострокових договорів та інтеграцію на основі відносин власності.

Інтеграція на основі довгострокових договорів може бути реалізована за допомогою стратегічних альянсів (спосіб спільного використання ресурсів двох чи більше підприємств на основі

спільної угоди про співробітництво). Інтеграція на основі відносин власності реалізується за допомогою злиття чи поглинання підприємств.

За напрямками інтеграцію можна класифікувати на горизонтальну, вертикальну, конгломератну, паралельну та сітьову, сутність яких розглянуто вище. В свою чергу, горизонтальну інтеграцію можна класифікувати на асортиментну та об'ємну [5, с.14]. Асортиментна горизонтальна інтеграція охоплює ситуацію, коли учасники є прямими конкурентами, але виготовляють відмінні продукти. Об'ємна горизонтальна інтеграція характеризується зростанням частки ринку, коли учасники є прямими конкурентами та виготовляють однаковий продукт.

Вертикальну інтеграцію можна класифікувати залежно від стадій виробничого процесу на попередню та наступну. Попередня вертикальна інтеграція – це інтеграція з учасником, який належить до попередньої стадії виробничого процесу. Наступна вертикальна інтеграція – інтеграція з учасником, який належить до наступної стадії виробничого процесу.

Конгломератна інтеграція – об'єднання підприємств різних галузей без наявності виробничої спільності, тобто інтеграція такого типу – це об'єднання фірми однієї галузі з фірмою іншої галузі, що не є ні постачальником, ні споживачем, ні конкурентом.

Паралельна інтеграція охоплює взаємозв'язки між спорідненими учасниками, тобто виробниками різних, але залежних один від одного продуктів.

Вибір напрямку здійснення того чи іншого процесу інтеграції залежить від ситуації на ринку, а також від стратегії діяльності компаній і ресурсів, якими вони володіють.

У свою чергу, залежно від того, який потенціал під час інтеграції об'єднується, можна виділити:

• виробничу інтеграцію, під час якої об'єднуються виробничі потужності двох або декількох компаній з метою отримання синергетичного ефекту завдяки збільшенню масштабів діяльності;

• фінансову інтеграцію, під час якої компанії, що об'єдналися, не існують як одне ціле, не очікується суттєвої виробничої економії, але має місце централізація фінансової політики, що приводить до посилення позицій на ринку цінних паперів у фінансуванні інноваційних проектів;

• змішану інтеграцію.

При оцінці готовності інтеграції необхідно приділяти увагу інформаційній відкритості процесу. Завдяки інформації ми можемо оцінювати певний вид процесу інтеграції. Пропонується класифікувати процеси з цієї точки зору на відкритий, закритий та частково відкритий процес. Якщо для інтеграції можна визначити її вид і класифікувати за всіма ознаками, то ми маємо справу з відкритим процесом. При закритій інтеграції ми говоримо про факт здійснення процесу, але його не можна буде класифікувати на основі відкритості джерел за жодним принципом. Якщо для будь-якого процесу ми можемо запропонувати його вид і деякі ознаки, наприклад найменування учасників і/або вартість, то йдеться про частково відкритий процес.

З позиції географії діяльності можна виділити місцеві, регіональні, національні, міжнародні та транснаціональні інтеграції.

У випадку з місцевою інтеграцією йдеться про учасників, що займаються своєю основною діяльністю у рамках лише однієї місцевості (місто, район, область). При регіональній інтеграції учасники працюють у рамках одного регіону. Національна інтеграція характеризує учасників, що представляють свої інтереси у рамках однієї держави (учасники різних регіонів).

При розгляді міжнародної інтеграції ми передбачаємо здійснення процесу між учасниками, що представляють різні країни. У свою чергу, транснаціональна інтеграція є процесом, що включає транснаціональних учасників, кожен з яких працює більш ніж в одній країні.

Внаслідок проведеного дослідження, під час якого було розглянуто існуючі класифікації за різними ознаками, виділимо найбільш важливі, на наш погляд, ознаки класифікації підприємств (рис. 1):

- 1) за напрямками реалізації інтеграційної стратегії в підприємстві;
- 2) за відносинами між учасниками;
- 3) за рівнем залученості учасників;
- 4) за потенціалом;
- 5) за інформаційною відкритістю процесу;
- 6) за географією діяльності.

Розроблена класифікація видів інтеграційних процесів згідно з розглянутими класифікаційними ознаками дозволить глибше

дослідити сутність поняття “інтеграція”, визначити та проаналізувати найбільш поширені цілі, напрямки та особливості здійснення таких процесів.

Отже, значення інтеграції в житті підприємства в сучасних умовах можна охарактеризувати як життєву необхідність для розвитку підприємства, забезпечення його конкурентоспроможності в довгостроковому періоді. Власне кажучи, процеси інтеграції є реакцією підприємства на прогнозовані чи фактичні зміни в середовищі його функціонування.

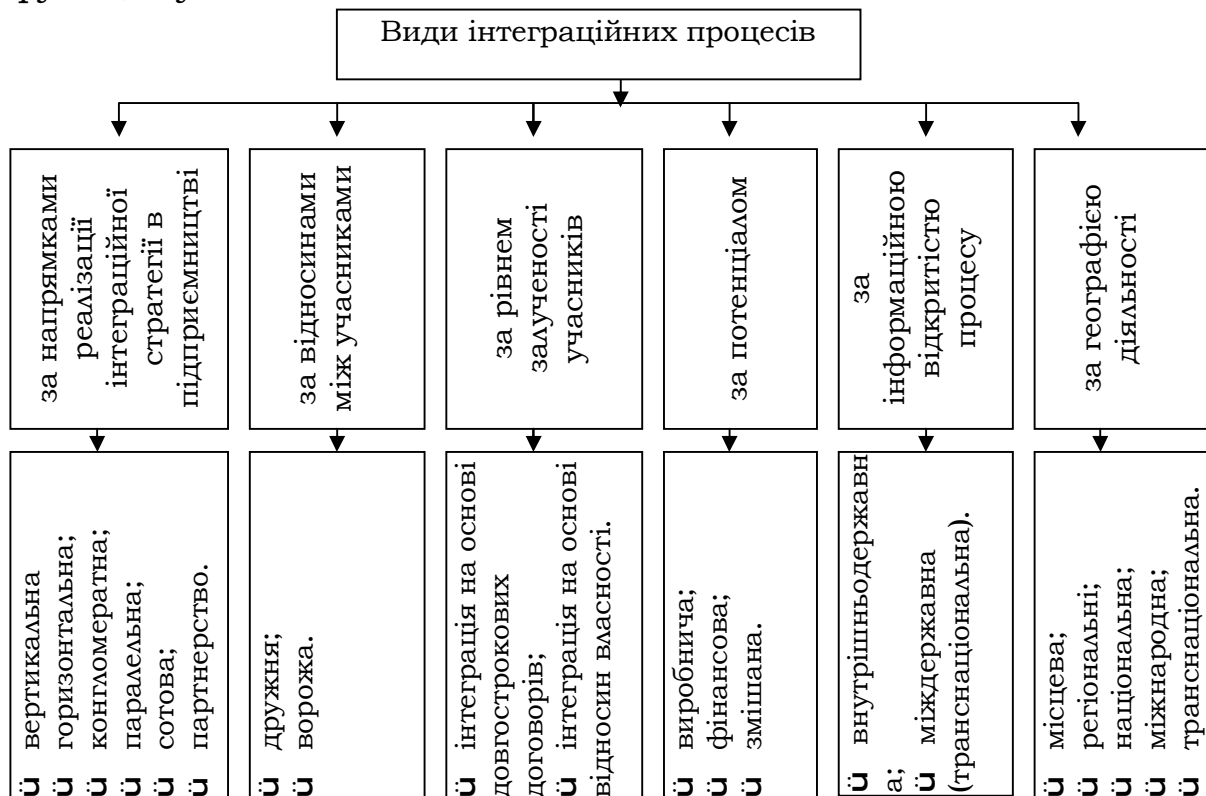

Рис. 1. Види інтеграційних процесів підприємств

Оскільки зовнішнє середовище постійно змінюється, мають відбуватися адекватні зміни й у внутрішньому середовищі підприємства. Саме розроблена класифікація інтеграції підприємств у сучасних умовах дасть змогу визначити типи реалізації процесів інтеграції, здійснювати прив'язку до відповідного типу стратегії розвитку даного підприємства та, у свою чергу, створювати економічні механізми залежно від типу інтеграційного процесу. Розглянута класифікація відображає основні види інтеграції підприємств у сучасних умовах залежно від цілей і стану зовнішнього та внутрішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Буряк П.Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку в Україні. – Л.: Логос, **2003**. – **564** с.
2. Глущенко В.В., Параніч Ю.В. Інтегровані структури суб'єктів господарювання: визначення, сучасний стан функціонування та розвиток. – Х.: СПД ФО Лібуркіна Л.М., **2005**. – **64** с.
3. Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А., Ратновский А.А. Универсальный бизнес-словарь. – М.: ИНФРА-М, **1997**. – **640** с.
4. Носова С.С., Талахадзе А.А. Экономика: Энциклопедический словарь. – М.: Гелиос АРВ, **2003**. – **512** с.
5. Рудык Н.Б., Семенкова Е.В. Рынок корпоративного контроля: слияния, жесткие поглощения и выкупы долговым финансированием. – М.: Финансы и статистика, **2000**. – **456** с.
6. Сидорина Е.В. Совместное предприятие как форма реализации интеграционных процессов в переходной экономике. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, **2001**. – **40** с.
7. Уманців В.Г. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці. – К.: ВІРА-М, **2002**. – **429** с.
8. Яценко В.М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні // Економіка АПК. – **2004**. – №1. – С.54-59.